

УДК 342.56:351(477)

*Інна Василівна Пивовар,
старший викладач кафедри права та публічного управління
Житомирського державного університету імені Івана Франка,
кандидат юридичних наук
ORCID: 0009-0002-1057-350X*

СУДДІВСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. У нашій державі важливе місце судової влади у системі державної влади було окреслено саме Декларацією про державний суверенітет України [1]. Судова влада реалізується шляхом здійснення правосуддя у формі цивільного, господарського, адміністративного, кримінального, а також конституційного судочинства. Правосуддя становить основний зміст судової влади та полягає в розгляді судами в судових засіданнях цивільних, господарських, адміністративних, кримінальних справ, а також справ конституційної юрисдикції та в законному, обґрунтованому, справедливому їх вирішенні. Правосуддя є тоді, коли суд повністю з'ясував усі обставини справи та правильно застосував закон і постановив законне, обґрунтоване та справедливе судові рішення у справі.

Сьогодні судова влада – це діяльність усіх створених у державі судів, яка реалізується за допомогою притаманних їм законодавчих засобів, з метою впливу на поведінку суб'єктів права та суспільні відносини за участю цих суб'єктів.

Правовий статус суддів судів загальної юрисдикції розпочався після здобуття незалежності України та перебуває в динамічному розвитку до сьогодні. Основна Концепція вдосконалення суддівства для утвердження справедливого суду в Україні згідно з європейськими стандартами, затверджена Указом Президента України від 10 травня 2006 року, визначила можливість обрання голови суду та його заступника зборами суддів відповідного суду, територіальною радою суддів або іншим органом суддівського самоврядування залежно від рівня суду й чисельності суддів у ньому [2].

Ця концепція була підтримана Радою суддів України (Заява «Про концептуальні підходи Ради суддів України до подальшого здійснення судово-правової реформи в Україні» від 26 травня 2006 року) [3]. Водночас сама процедура призначення суддів на адміністративні посади була змінена лише у зв'язку з ухваленням Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Вищої ради юстиції про офіційне тлумачення положення ч. 5 ст. 20 Закону України «Про судоустрій України» (справа про звільнення судді з адміністративної посади) від 16 травня 2007 року. У ньому зазначено, що положення ч. 5 ст. 20 Закону України «Про судоустрій України», відповідно до якого голова суду, заступник голови суду призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України, втратило чинність як таке, що є неконституційним, на підставі Рішення Конституційного Суду України від 16 травня [4].

У зв'язку з цим 30 травня 2007 року парламент ухвалив нову Постанову «Про тимчасовий порядок призначення суддів на адміністративні посади та звільнення з цих посад», якою до законодавчого врегулювання запроваджено призначення суддів на адміністративні посади і звільнення з них (крім Верховного Суду України) Вищою радою юстиції на підставі рекомендацій Ради суддів України (щодо спеціалізованих судів – голови відповідного вищого спеціалізованого суду), зборів суддів відповідних судів і члена Вищої ради юстиції [5].

Нарешті, тільки Рішенням Конституційного Суду України від 25 березня 2010 року у справі № 9-рп/2010 за зверненням 45 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статей 102, 103, 116, Закону України «Про судоустрій України» Постанову Верховної Ради України «Про тимчасовий порядок призначення суддів на адміністративні посади та звільнення з цих посад» від 30 травня 2007 року було визнано неконституційною.

Отже, не залишилося жодного органу чи посадової особи, яка мала б можливість на законних підставах призначати голів суду та їхніх заступників.

Однак відповідно до Постанови «Про тимчасовий порядок призначення суддів на адміністративні посади та звільнення з цих посад» Рада суддів України 31 травня 2007 року ухвалила рішення «Про призначення суддів на адміністративні посади в судах загальної юрисдикції та звільнення з цих посад» [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою дослідження суддівського самоврядування в Україні та порядку зайняття суддями адміністративних посад займалися такі вчені, як В. Бойко, Ю. Грошевий, В. Долежан, В. Шишкін та ін.

Метою статті є визначити й охарактеризувати суддівське самоврядування в Україні та порядок зайняття суддями адміністративних посад.

Виклад основного матеріалу. З 2007 по 2014 рік у національній судовій системі відбулися суттєві покращення щодо процедури призначення на адміністративні посади, а саме 1 березня 2014 року Кабінет Міністрів України підтримав законопроект «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» [7]. Метою даного законопроекту було проведення атестації та люстраційної перевірки суддів судів загальної юрисдикції. Цей законопроект передбачав аналіз рішень, які ухвалювалися суддями до революції, звільнення тих суддів, які не пройдуть атестацію, звільнення голів суддів, які були призначені після 2010 року. Він передбачав утворення Тимчасової спеціальної комісії щодо перевірки суддів, які вносили поправки у період з 21 листопада 2013 року щодо рішення суду. За результатами перевірки суддів Тимчасовою спеціальною комісією приймається висновок ТСК про порушення суддею присяги, який є обов'язковим для розгляду Вищою радою юстиції.

У зв'язку з прийняттям Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» від 8 квітня 2014 року [7] також внесено зміни до механізму формування адміністративного управління судової системи. Цим механізмом передбачено, що судді місцевого, апеляційного суду призначаються на посади строком на один рік шляхом таємного голосування з-поміж суддів цих судів, але не більше як на строк повноважень судді. Судді можуть бути достроково звільнені з посади за ініціативою третини від загальної кількості суддів відповідного суду шляхом таємного голосування, але не менш як двома третинами суддів, які працюють у відповідному суді. У період з 2014 по 2015 рік суттєвих змін не відбулося. І лише з ухваленням чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року визначено порядок призначення суддів на адміністративні посади (ст. 20). А саме:

- Адміністративними посадами в суді є посади голови суду та заступника (заступників) голови суду.
- Голова місцевого суду, його заступник, голова апеляційного суду, його заступники, голова вищого спеціалізованого суду, його заступники обираються на посади зборами суддів відповідного суду з числа суддів цього суду.
- Голова місцевого суду, його заступник, голова апеляційного суду, його заступники, голова вищого спеціалізованого суду, його заступники обираються на посади зборами суддів шляхом таємного голосування більшістю від кількості суддів відповідного суду строком на три роки, але не більш як на строк повноважень судді, у порядку, визначеному законом.
- Голова місцевого суду, його заступник, голова апеляційного суду, його заступники, голова вищого спеціалізованого суду, його заступники можуть бути достроково звільнені з посади за ініціативою не менш як однієї третини від загальної кількості суддів відповідного суду шляхом таємного голосування не менш як двома третинами суддів цього суду.
- Підставою для звільнення судді з адміністративної посади є його заява або триваюче незадовільне виконання обов'язків голови суду, заступника голови суду відповідно, систематичне або грубе одноразове порушення закону при їх виконанні.
- Суддя, якого достроково звільнено з адміністративної посади в суді (крім звільнення з адміністративної посади за його заявою), не може бути обраний на будь-яку адміністративну посаду в судах протягом двох років з дня такого дострокового звільнення.
- Звільнення з посади судді, припинення його повноважень як судді, а також закінчення строку, на який суддю обрано на адміністративну посаду в суді, припиняє його повноваження на адміністративній посаді.
- Голову Верховного Суду та його заступника обирає на посаду та звільняє з посади Пленум Верховного Суду в порядку, встановленому цим Законом.

- Суддя, обраний на адміністративну посаду, не може обіймати одну адміністративну посаду відповідного суду більш як два строки поспіль, якщо інше не передбачено законом.
- У суді, кількість суддів у якому перевищує десять суддів, може бути обраний один заступник голови суду, а в суді, кількість суддів у якому перевищує тридцять суддів – не більше двох заступників голови суду.
- Обрання судді на адміністративну посаду без додержання вимог закону не допускається.
- Перебування судді на адміністративній посаді в суді не звільняє його від здійснення повноважень судді відповідного суду, передбачених цим Законом [8].

Отже, підсумуємо викладене. Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» № 192-VIII (далі – Закон № 192), яким у новій редакції викладений Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 № 2453-VI (далі – Закон № 2453), набрав чинності 28.03.2015. Частиною 4 ст. 20 закону № 2453 в редакції закону № 192 визначено, що суддя, обраний на адміністративну посаду в порядку, визначеному цією статтею, не може обіймати одну адміністративну посаду відповідного суду більш як два строки поспіль.

04.01.2023 у Верховній Раді України було зареєстровано альтернативний законопроект за № 8296-1 «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо удосконалення процедури обрання суддів на адміністративні посади та звільнення з цих посад» – щодо обрання голів судів, яким пропонується передбачити можливість дострокового звільнення голови суду з посади Радою суддів України у разі недотримання обмежень щодо зайняття посади голови суду суддею, який вже обирався більше ніж два строки поспіль. Цей законопроект пропонує суддям усіх судів країни (від місцевих судів до Вищого антикорупційного суду і касаційних судів у складі Верховного Суду) обирати голів і заступників голів судів строком на 4 роки, але затверджувати їх на посади буде лише особисто голова Верховного Суду [9].

Підкреслимо, що така необхідність змін і порядок призначення суддів та їхніх заступників у даному законопроекті обґрунтована перебуванням на адміністративних посадах деяких суддів. Рада суддів України врегулювала питання строків перебування голів судів на адміністративних посадах. А саме, у разі якщо збори суддів самостійно не можуть обрати голову місцевого, апеляційного або вищого спеціалізованого суду та заступників на адміністративну посаду упродовж одного місяця з моменту виникнення вакантної посади, повноваження голови суду та його заступника виконує обраний на відповідну адміністративну посаду найстарший за віком суддя цього суду на зборах суддів відповідного суду, але не більш як 180 календарних днів з дня початку виконання повноважень.

Отже, у разі якщо збори суддів після закінчення 180-денного строку не змогли обрати на адміністративну посаду суддю відповідного суду, виконує свої повноваження наступний за віком суддя відповідного суду до обрання на відповідну адміністративну посаду, але не більше ніж 180 календарних днів з дня початку виконання повноважень.

Також зауважимо, що передбачається можливість дострокового звільнення Радою суддів України із адміністративної посади у випадку недотримання обмежень, визначених частиною дев'ятою ст. 20 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», а саме щодо зайняття адміністративної посади суддею, який вже обирався на адміністративну посаду, в порядку, передбаченому цим законом, більше ніж два повних строки поспіль. У прикінцевих положеннях законопроекту пропонується встановити, що в період дії воєнного стану в територіальній громаді, на території якої велися або ведуться бойові дії, і на виборах на адміністративні посади в судах, де жоден із суддів відповідного суду не виявив бажання займати таку посаду, строк повноважень діючого голови суду або його заступника чи заступників за їх згодою продовжується на строк дії воєнного стану та 90 днів після його припинення чи скасування [9]. Слід наголосити, що питання щодо суддівського самоврядування в Україні та порядку зайняття адміністративних посад має свої складності, які додатково потрібно вивчати та аналізувати.

Висновки. Отже, зазначимо, що особи, які були призначені на адміністративні посади відповідно до законодавства, яке діяло раніше, і по теперішній час, є такими, що не мають права бути обраними на адміністративну посаду в суді й обіймати її два строки підряд. Це питання є доволі широким і може змінюватися в процесі затвердження нормативно-правових актів, які підписує відповідно Президент України.

Законом визначено чіткі вимоги щодо кандидатів на посаду судді на адміністративні посади, також встановлено процедуру їх спеціальної підготовки, за результатами якої передбачено проведення кваліфікаційного іспиту. Такий порядок дає змогу визначити чи підготувати суддів на відповідні посади, для високого професіоналізму судді.

Список використаних джерел

1. Декларація про державний суверенітет України 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
2. Про концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів: Указ Президента України від 10.05.2006 р. № 361/2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006#Text>
3. Про концептуальні підходи Ради суддів України до подальшого здійснення судово-правової реформи в Україні: заява Ради суддів України від 26.05.2006 р. № 0003414-06. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/143100___143100
4. Про звільнення судді з адміністративної посади: Рішення Конституційного Суду України від 16.05.2007 р. № 1-рп/2007. URL: <https://hcj.gov.ua/page/rishennya-konstytutsiynogo-sudu-ukrayiny-vid-16052007-no-1-rp2007>
5. Про тимчасовий порядок призначення суддів на адміністративні посади та звільнення з цих посад: Постанова Верховної Ради України від 30.05.2007 р. № 1098-V. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1098-16#Text>
6. Щодо призначення суддів на адміністративні посади в судах загальної юрисдикції та звільнення з цих посад: Рішення Ради суддів України від 10 грудня 2003 р. № 1425. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0002415-07#Text>
7. Про відновлення довіри до судової влади в Україні: Закон України від 08.04.2014 р. № 1188-VII. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1188-18#Text>
8. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
9. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо удосконалення процедури обрання суддів на адміністративні посади та звільнення з цих посад: проект Закону України від 04.01.2023 р. № 8296-1. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=75417

References

1. Deklaratsiia pro derzhavnyi suverenitet Ukrainy 1990 roku. *Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR*. 1990. № 31. St. 429.
2. Pro kontseptsiiu vdoskonalennia sudivnytstva dlia utverdzhennia spravedlyvoho sudu v Ukraini vidpovidno do Yevropeyskykh standartiv: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 10.05.2006 r. № 361/2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006#Text>
3. Pro kontseptualni pidkhody Rady suddiv Ukrainy do podalshoho zdiisnennia sudovo – pravovoi reformy v Ukraini: Rada suddiv Ukrainy zaiava vid 26.05.2006 r. № 0003414-06. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/143100___143100
4. Pro zvilnennia suddi z administratyvnoi posady: Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 16.05.2007 r. № 1-rp/2007. URL: <https://hcj.gov.ua/page/rishennya-konstytutsiynogo-sudu-ukrayiny-vid-16052007-no-1-rp2007>
5. Pro tymchasovi poriadok pryznachennia suddiv na administratyvni posady ta zvilnennia z tsykh posad: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 30.05.2007 r. № 1098-V. *Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1098-16#Text>
6. Shchodo pryznachennia suddiv na administratyvni posady v sudakh zahalnoi yurysdyksii ta zvilnennia z tsykh posad: Rishennia Rady suddiv Ukrainy vid 10 hrudnia 2003 r. № 1425. *Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0002415-07#Text>
7. Pro vidnovlennia dovery do sudovoi vlady v Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 08.04.2014 r. № 1188-VII. *Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1188-18#Text>
8. Pro sudoustrii i status suddiv: Zakon Ukrainy vid 02.06.2016 r. № 1402-VIII. *Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
9. Pro sudoustrii i status suddiv shchodo udoskonalennia protsedury obrannia suddiv na administratyvni posady ta zvilnennia z tsykh posad: Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy vid 04.01.2023 r. № 8296-1. *Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=75417

Пивовар І. В. Суддівське самоврядування в Україні

Стаття присвячена дослідженню статусу суддів в Україні та порядку зайняття ними адміністративних посад. Бути суддею – це не лише професія, це дотримання певних правил поведінки щодня, не тільки у своїй діяльності, а й у особистому житті. Суддівська професія відрізняється від інших професій, адже суддя повинен керуватися тільки процесуальним законом, судити особу за вчинення злочину, насамперед велика відповідальність у правильності винесення вироку рішенням суду. Суддя при здійсненні правосуддя не може залежати від органів законодавчої та виконавчої влади в цілому.

Розглянуто питання судді на займаній адміністративній посаді та визначається порядок призначення особи на відповідну посаду в суді. Зазначається, що Закон «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» було розроблено з метою забезпечення реалізації гарантії незалежності суддів, а також зменшення незаконного впливу на суддів, які займають адміністративні посади у відповідних судах, та відновлення довіри суспільства до судової влади. У ньому передбачено строк зайняття адміністративної посади в касаційних судах до трьох років, а також встановлено обмеження щодо можливості обіймання однією і тією ж особою посади голови суду на два строки поспіль.

Ключові слова: держава, суддя, порядок призначення суддів, адміністративна посада, судова влада, правосуддя, правовий статус суддів.

Pivovar I. V. Judicial self-government in Ukraine

This article is devoted to the study of judges in Ukraine, the order of their employment in administrative positions. Being a judge of the relevant court is not only a profession, it is an observance of the rules of conduct that must be observed every day both in one's work and in one's personal life. The judicial profession differs from other professions, a judge must be guided only by procedural law.

Also, when administering justice, a judge cannot depend on the legislative and executive bodies as a whole. It will be appropriate to consider the issue of a judge in an administrative position. And determine their order of appointment to the relevant position in the court. Today, the issue of judges in administrative positions is very extensive and requires additional research.

The draft law “On restoring trust in the judicial system of Ukraine” was developed with the aim of ensuring the implementation of guarantees of the independence of judges, as well as reducing illegal influence on judges who hold administrative positions, the relevant courts, restoring trust in society, as well as in the judiciary. Therefore, the achievement of the goal is proposed through the adoption of the specified law.

It provides for the term of holding an administrative position in the courts of cassation up to three years, and also establishes restrictions on the possibility of the same person occupying the position of the head of the court for two consecutive terms. But the main Law of Ukraine for regulating the appointment of judges to administrative positions is the Law of Ukraine “On the Judiciary and the Status of Judges”, which regulates issues related to all judges.

Well, let's summarize the above-mentioned law, which entered into force on March 28, 2015. Part 4 of Article 20 of Law No. 2453, as amended by Law No. 192, stipulates that a judge elected to an administrative position in the manner specified by this article cannot hold one administrative position of the corresponding court for more than two terms in a row.

In connection with the adoption of this draft law, on January 4, 2023, the Verkhovna Rada of Ukraine registered an alternative draft law 8296-1 on the election of court presidents, in which it is proposed to provide for the possibility of early dismissal of the court president from office by the Council of Judges of Ukraine, in case of non-compliance with the restrictions on holding the office the chairman of the court is a judge who has already been elected for more than two terms in a row.

This Draft Law proposes that judges of all courts of the country (from local courts to the High Anti-Corruption Court and Cassation Courts as part of the Supreme Court) elect presidents and deputy presidents of courts for a period of 4 years, but only the head of the Supreme Court will personally approve them.

Key words: state, judge, procedure for appointing judges, administrative position, judicial power, justice, legal status of judges.

DOI: 10.33663/2524-017X-2023-14-309-313